Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ УНІВЕРСИТЕТУ «КРОК»

Фахове видання

Випуск №3 (71)

Київ – 2023

ISSN (Print) 2307-6968
ISSN (Online) 2663-2209
DOI: 10.31732/2663-2209-2023-71

ББК 65я5
В-90

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України №886 від 02.07.2020 р. та № 894 від 10 жовтня 2022 р. збірник наукових праць "Вчені записки Університету "КРОК" включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія "Б" з економіки (економічні спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 241, 281, 292) та психології (спеціальності – 053)

Збірник наукових праць зареєстрований, реферується та індексується у наступних науковометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:
- Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж);
- CrossRef (DOI: 10.31732/2663-2209);
- Index Copernicus;
- Google Scholar;
- SIS (Scientific Indexing Services);
- Academic Resource Index ResearchBib;
- Ulrichsweb Global Serials Directory;
- PKP Index;
- Eurasian Scientific Journal Index;
- OUCI (Open Ukrainian Citation Index);
- Dimensions;
- OpenAire;
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського;
- Інституційний репозитарій Вищого навчального закладу «Університету економіки та права «КРОК».

Вчені записки Університету «КРОК» : зб. наук. праць. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2023. Вип. №3 (71). 216 с.

У шістдесят дев’ятому випуску зібрані статті науковців ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», інших закладів вищої освіти, науково-дослідних установ України, підготовлені за результатами їх наукової роботи. Розраховано на викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків у сфері економічної теорії, міжнародних економічних відносин, фінансів, банківської справи та страхування, обліку, аудиту та оподаткування, публічного управління та адміністрування, менеджменту та маркетингу, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності, інноваційної діяльності та психології.

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (протокол №7 від 25 травня 2023 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 17174-5944ПР від 18.11.2010 р.

© ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2023

ISSN (Print) 2307-6968, ISSN (Online) 2663-2209
Вчені записки Університету «КРОК» №3 (71), 2023

Головний редактор:

Мігус Ірина Петрівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління фінансово-економічної безпеки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна

Редакційна колегія:

Лаптєв Сергій Михайлович
кандидат економічних наук, професор, президент, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Алькема Віктор Григорович
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управлінських технологій, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Акімов Олександр Олексійович
доктор наук з державного управління, доцент, Заслужений економіст України, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, Україна

Акімова Людмила Миколаївна
доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри фінансів та економічної безпеки, Заслужений працівник освіти України, Національний університету водного господарства та природокористування, Україна

Андрієнко Василь Миколайович
доктор економічних наук, професор, директор Державного підприємства зовнішньоекономічної діяльності "УКРІНТЕРЕНЕРГО", Україна

Брадул Олександр Михайлович
доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки та управління бізнесом, професор кафедри обліку, оподаткування,публічного управління та адміністрування «Криворізький національний університет», Україна

Бурлакова Ірина Анатоліївна
доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки, Дніпропетроський державний університет внутрішніх справ, Україна

Брюховецька Олександра Вікторівна
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та особистісного розвитку, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», Україна

Грушко Віктор Іванович
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри національної економіки та фінансів, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Денисенко Микола Павлович
доктор економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-економіки та туризму, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Гураль-Полрола Джоланта
доктор габілітований, професор надзвичайний, ректор, Старопольська Вища Школа, Польща

Едгар Сіка
доктор економічних наук, професор кафедри економіки, декан економічного факультету, Університет Фоджа, Італія

Захаров Олександр Іванович
кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри управління фінансово-економічною безпекою, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Кавун Сергій Віталійович
доктор економічних наук, професор, ПрАТ "Міжрегіональна академія управління персоналом", Україна

Коваль Яна Сергіївна
кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри міжнародного менеджменту, Державний торговельно-економічний університет, Україна

Копитко Марта Іванівна
доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Літвін Наталія Миколаївна
кандидат економічних наук, професор, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Ляшенко Олександра Миколаївна
доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління та організаційного розвитку, Український католицький університет, Україна

Мельничук Дмитро Петрович
доктор економічних наук, професор кафедри психології та соціального забезпечення, Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Малкова Тетяна Миколаївна
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Україна

Наконечна Наталія Василівна
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Україна

Паращенко Людмила Іванівна
доктор наук з державного управління, кандидат педагогічних наук, професор, Відмінник освіти України, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Петрова Ірина Леонідівна
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Петрунько Ольга Володимирівна
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна

Радіонова Ірина Федорівна
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна

Радчук Галина Кіндратівна
доктор психологічних наук, завідувач кафедри психології розвитку та консультування, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

Рокоча Віра Володимирівна
доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Румик Ігор Іванович
доктор економічних наук, професор, заступник завідувача кафедри національної економіки та фінансів, Університет «КРОК», Україна

Сингаївська Ірина Валентинівна
кандидат психологічних наук, професор, директор інституту психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Україна

Терехов Віктор Іванович
доктор економічних наук, професор, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ "Університет економіки та права «КРОК», Україна

Токар Володимир Володимирович
доктор економічних наук, професор, професор кафедри інженерії програмного забезпечення та кібербезпеки, Державний торговельно-економічний університет, Україна

Чирва Ольга Григорівна
доктор економічних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Шевяков Олексій Володимирович
доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки, Дніпропетроський державний університет внутрішніх справ, Україна

Шепелюк Віра Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування, державного управління та адміністрування Криворізького національного університету, м. Кривий Ріг, Україна

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКА

Економічний аналіз ринку нерухомості: загальні підходи та їх застосування для українського ринку
Ірина Радіонова, Юрій Піта 9
Порівняння систем прогнозування напряму змін курсу фінансового інструменту з використанням простих, експоненційних та лінійно зважених ковзних середніх
Вадим Савченко 19
Міжнародне партнерство університетів як необхідна умова їх сталого розвитку під час економічної невизначеності
Вікторія Маринович 31

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Роль міжнародної співпраці державних органів у сфері зниження та управління рівнем корупції в Україні
Наталія Шевченко, Марта Копитко, Олександр Захаров 38
Зростання ефективності управління персоналом як основа конкурентоспроможності та якості діяльності організації, її функціональних підрозділів
Оксана Кириченко 46
Управління логістичним каналом підприємств харчової промисловості
Євгеній Осколок, Ганна Пазєєва 54
Дослідження сутності інформаційно-аналітичного підґрунтя формування адаптивної стратегії розвитку підприємства
Володимир Галіка 67
Складське господарство та підходи до фінансування стартапів у логістичній галузі
Ольга Романюк 74
Облікова політика, як інструмент управління нефінансовими активами державних установ
Олена Цятковська 85
Науково-практичний інструментарій оцінювання рівня цифрової трансформаціїї, інноваційного розвитку системи економічної безпеки підприємств сфери інформаційних технологій
Олександр Правдивець 92

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЯ

«Суб'єктивне» та «об'єктивне» як методологічна проблема
Тетяна Малкова 103
Інтернет-залежність як адикція сучасної людини
Ольга Петрунько, Ольга Сілаєва 115
Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни
Ірина Сингаївська, Наталія Осауленко 125
Родовий комплекс і традиції святої вечері: психологічний та етнографічний погляд
Разіда Ткач, Мирослава Кирильчук 135
Взаємозв'язок самооцінки та самопрезентації молоді у соціальних мережах
Лариса Березовська 142
Особистісні суперечності здобувачів вищої освіти та їх корекція засобами психодрами
Анатолій Шулдик, Галина Шулдик 150
Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни
Олена Никоненко, Артем Шевченко 159
Тип трудової мотивації та рівень емоційної ефективності у спілкуванні, як чинники адаптації трудових мігрантів в Україні
Ганна Склярова, Валерій Козачук 169
Розвиток емоційної стійкості майбутніх педагогів
Наталія Гриньова, Лариса Данилевич 176
Наукові підходи вивчення психічних станів у фаховій літературі
Наталія Науменко 184
Теоретичний аналіз феліцитарної проблематики
Юлія Радченко 193
Психо-сексуальні основи сексуальної реабілітації військових, ветеранів та цивільних з інвалідністю
Святослава Федорець 199
Вплив взаємодії батьків і педагогів на формування особистості дитини з особливими освітніми потребами
Лілія Потапюк, Марія Косенюк 208

ISSN (Print) 2307-6968, ISSN (Online) 2663-2209
Вчені записки Університету «КРОК» №3 (71), 2023

УДК 159.942-021.484-027.1]:37.091.212
DOI: 10.31732/2663-2209-2022-71-176-183

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Наталія Гриньова[1], Лариса Данилевич[2]

[1]Кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна, e-mail: grineva-n@ukr.net, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7261-9871
[2]Кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна, e-mail: lar62ko@gmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2321-4285

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL RESISTANCE OF FUTURE TEACHERS

Nataliia Hryniova[1], Larisa Danilevich[2]

[1]Ph.D. (Psychology), Associate Professor of Psychology chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine, e-mail: grineva-n@ukr.net, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7261-9871
[2]Ph.D. (Psychology), Associate Professor of Psychology chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine, e-mail: lar62ko@gmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2321-4285

Анотація. *Стаття присвячена вивченню проблеми розвитку емоційної стійкості, як важливої особистісної та професійної властивості майбутніх педагогів. Метою статті є теоретичне та емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційної стійкості особистості майбутніх педагогів – здобувачів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Здійснено аналіз підходів до визначення понять «емоційна стійкість», «емоційний інтелект», їх взаємозв'язок. Проаналізовано сучасні підходи визначення сутності емоційної стійкості, її складових. Розкрито сутність емоційної стійкості як складної динамічної інтегративної властивості особистісної, що забезпечує високу продуктивність та ефективність діяльності й поведінки в складних емоційно напружених умовах та збереження психічного здоров'я. Визначено сутність та особливості емоційного інтелекту як єдності інтелектуальних та емоційно-вольових особливостей і властивостей особистості. Представлено результати емпіричного дослідження емоційної стійкості та емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти під час навчання у ЗВО, проведено порівняння розвитку емоційних станів та здібностей здобувачів І-ого та IV-ого курсів. Було встановлено, що у здобувачів IV-го курсу, у порівнянні зі здобувачами І-го курсу, компоненти емоційної стійкості (екстраверсія – інтроверсія; прихильність – відособленість; самоконтроль – імпульсивність; емоційна нестійкість – емоційна стійкість; експресивність – практичність) знаходяться на більш високому рівні розвитку. Діагностика самооцінки психічних станів (тривожність, фрустрація, агресія, ригідність) засвідчила, що їх рівень станів у здобувачів IV-го курсу нижчий, ніж у здобувачів І-го курсу. Визначено, що розвиток складових компонентів емоційної стійкості та емоційного інтелекту є важливим для підтримки психічного здоров'я педагога.*

Ключові слова*: *майбутні педагоги, емоційна стійкість, емоційний інтелект, психічне здоров'я, емоційна сфера особистості.

Формули: 0; рис.: 0; табл.: 3; бібл.: 13

Abstract. *The article is devoted to the study of the problem of developing emotional stability, as an important personal and professional attribute of future teachers. The purpose of the article is a theoretical and empirical study of the psychological features of the emotional stability of the personality of future teachers - graduates of the Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna. An analysis of approaches to defining the concepts of "emotional stability", "emotional intelligence", and their relationship was carried out. The essence of modern approaches to determining the essence of emotional stability is revealed* and its components are analyzed. *The essence of emotional stability is revealed as a complex dynamic integrative personal property that ensures high productivity and efficiency of activity and behavior in difficult emotionally stressful conditions and preservation of mental health. The essence and features of emotional intelligence as a unity of intellectual and emotional-volitional features and properties of the personality are defined. The results of an empirical study of emotional stability and emotional intelligence of students of higher education while studying at a higher education institution are presented, and a comparison of the development of emotional states and abilities of students of the 1st and 4th courses is made. It was established that the components of emotional stability (extraversion - introversion; attachment - detachment; self-control - impulsivity; emotional instability - emotional stability; expressiveness - practicality) are at a higher level among students of the 4th year, compared to students of the 1st year. levels of development. Diagnostics of self-assessment of mental states (anxiety, frustration, aggression, rigidity) proved that their level of states in the 4th year students is lower than in the 1st year students. It was determined that the development of the constituent components of emotional stability and emotional intelligence is important for maintaining the mental health of the teacher.*

Keywords: *future teachers, emotional stability, emotional intelligence, mental health, emotional sphere of personality.*

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 3, bibl.: 13

Постановка проблеми. Успішність педагогічної діяльності майбутніх педагогів, їхня адаптація в освітньому середовищі в системі взаємодії «людина-людина», що відбувається в щоденних особливих умовах підвищеного рівня відповідальності за навчання, виховання дітей і пов'язана з різними стресогенними або конфліктними ситуаціями (відчуття соціальної незахищеності, конфліктні стосунки з батьками тощо) – залежить від здатності підтримувати у *рівновазі власний емоційний стан та розвиненої* емоційної стійкості. Особливо наразі, в період військової російської агресії та трагічних подій, відчутною для кожної людини є проблема емоційної стабільності, вміння відновлювати внутрішні ресурси особистості, розвивати життєстійкість.

Для сучасної системи вищої освіти актуальним є завдання пошуку шляхів підвищення рівня емоційної стійкості особистості майбутніх педагогів, її розвиток, як професійно важливої якості, ще в період підготовки до професійної діяльності. Перед дослідниками постає завдання пошуку шляхів розвитку навичок у майбутніх педагогів підтримувати як власні особисті ресурси, емоційну рівновагу задля ефективної педагогічної діяльності, так і для допомоги дітям у стресогенних та напружених ситуаціях (Сингаївська, 2015). Адже, володіння емоційною стійкістю в процесі професійної діяльності, в умовах постійних змін, дає можливість швидко знаходити рішення в складних ситуаціях і зберегти при цьому витримку і самоконтроль, своє психічне здоров'я (Пилипенко, 2010).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку емоційної стійкості є однією з актуальних у психологічній науці. Дослідження емоцій та емоційної стійкості особистості на різних вікових етапах здійснено в роботах таких учених: І. Аршава, О. Запорожець, О. Рева, Я. Неверович та інші; взаємозв'язок емоційної стійкості з індивідуальними та психофізіологічними властивостями вивчали дослідники І. Аршава, М. Корольчук, Г. Лапшинська, Я. Овсяннікова, І. Султанова та інші (Лапшинська, 2014).

Важливими для сучасної психологічної науки та практики є вивчення емоційної стійкості як особистісної якості, пошуки засобів розвитку її чинників в період оволодіння професійною діяльністю, досліджені у працях учених К. Пилипенко, Н. Кордунової, Н. Дмитріюк, Г Лапшинської.

Аналіз психологічних досліджень свідчить, що проблема визначення особливостей розвитку емоційної стійкості у майбутніх фахівців педагогічної діяльності є недостатньо дослідженою, що не дає можливості обгрунтувати шляхи її розвитку у майбутніх педагогів під час навчання та практичної підготовки.

Формулювання мети статті. Метою нашої статті є теоретичне та емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційної стійкості особистості майбутніх педагогів в період фахової підготовки.

Для досягнення мети було визначено наступні завдання: проаналізувати підходи до визначення особливостей емоційної стійкості майбутніх педагогів, ролі індивідуально-психологічних властивостей особистісної емоційної стійкості; емпірично дослідити психологічні особливості емоційного інтелекту майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість з визначень емоційної стійкості мають відмінності, які пов'язані з особистісними властивостями у взаємозв'язку зі специфікою професійної діяльності. Сучасні дослідники у загальному розумінні розглядають емоційну стійкість як інтегративну якість особистості, яка забезпечує високу результативність діяльності, що здійснюється в емоціогенних умовах (П. Зільберман, Т. Кириленко, В. Моляко, К. Пилипенко, Н. Пов'якель, О. Саннікова тощо) (Пилипенко, 2019).

Згідно досліджень К. Пилипенко, емоційна стійкість є професійно важливою

якістю у педагогічній діяльності, необхідною для збереження психічного здоров'я та профілактики емоційного вигорання. Учена-психолог визначила емоційну стійкість як складну динамічну інтегративну властивість особистості, що забезпечує високу продуктивність та ефективність діяльності й поведінки в складних емоційно напружених умовах (Пилипенко, 2019).

Учена І. Аршава вважає емоційну стійкість важливою особистісною властивістю, яка проявляється в особливостях реалізації вищих психічних функцій, психологічному благополуччі, та пов'язана з емоційним інтелектом. На думку вченої, успішність формування емоційної стійкості визначається «..як сутнісними (онтологічними) характеристиками суб'єкта, у тому числі формально-динамічними характеристиками емоційності у структурі індивідуальності, так і особливостями індивідуального досвіду, в процесі якого формуються мотиваційні, вольові, емоційні та інтелектуальні якості, що становлять у їх сукупності «мотиваційно-енергетичний ресурс» особистості» (Аршава, 2010).

У своїй праці Г. Лапшинська здійснила детальний теоретичний аналіз чинників та структури емоційної стійкості особистості, які досліджені у роботах українських та зарубіжних психологів, виокремила групи чинників, що детермінують емоційну стійкість особистості, та які знижують її розвиток (Лапшинська, 2014). Зокрема, чинниками, що сприяють розвитку емоційної стійкості особистості, є наступні: соціальна адаптивність, самодостатність, самовпевненість, сила «Я», соціальна сміливість та інші. До якостей, які блокують емоційну стійкість, дослідниця І. Султанова віднесла такі особистісні чинники, як: напруженість, аффектотимію, схильність до почуття провини, боязкість, слабкість «Я», залежність від групи, низький самоконтроль та інші (Лапшинська, 2014).

Учена Я. Овсяннікова також вважає, що зниження емоційної стійкості особистості виникає через підвищену тривожність, гнівливість, ворожість, спрямованість агресії на себе, емоційну збудливість, нестабільність, песимістичне ставлення до життєвої ситуації, замкнутість, закритість (Овсяннікова, 2009).

У розвитку емоційної стійкості важливе значення учені надають емоційному інтелекту. Першими дослідниками емоційного інтелекту були американські учені Дж. Мейєр, П. Селовей, Г. Гарднер. Дослідження емоційного інтелекту представлено у працях українських учених, таких як: Н. Коврига, Є. Клопота, С. Могиляста, В. Москаленко, Е. Носенко, О. Пилипенко, Л. Ракітянська та інших.

Згідно досліджень Е. Носенко, Н. Ковриги, емоційний інтелект виконує стресозахисну та адаптивну функцію, що є важливим фактором «особистісної детермінанти успіху життєдіяльності» (Носенко, Коврига, 2003).

Американські психологи Дж. Мейер і П. Селовей детально охарактеризували п'ять основних властивостей (здібностей) особистості, яка володіє емоційним інтелектом:

1) усвідомлення людиною власних емоцій та причин виникнення переживань, що впливає на спроможність керувати власними емоціями, їх характер та інтенсивність; спроможність усвідомити свої істинні переживання і зрозуміти їх походження дає можливість людині краще впоратись з ними;

2) регулювання емоцій, як здібності контролю переживань, їх самоусвідомлення; управління власними емоціями – це вміння заспокоїти себе, позбавитись тривожного стану, суму, або роздратованості, швидко долати небажані емоційні стани;

3) спроможність мотивувати себе до діяльності; спрямувати власні емоції на досягнення мети діяльності; самомотивування на нові досягнення, на креативну діяльність та самоконтроль;

вміння відкладати задоволення миттєвих імпульсів для досягнення більш значущої віддаленої мети;

4) розпізнавання та розуміння емоцій інших людей (здібність до емпатії), спроможність виявляти емпатію до слабких соціальних ознак, які вказують на те, що інші оточуючі їх люди мають якісь проблеми чи переживання і їх необхідно врахувати у спілкуванні;

5) вміння підтримувати доброзичливі відносини з оточуючими; спроможність людини впоратися зі своїми емоціями, під час взаємодії з іншими людьми (визначений, як соціальний інтелект, який зумовлює популярність людини, її лідерські здібності, її ефективність в міжособистісному спілкуванні) (Носенко, Коврига, 2003).

Формування та розвиток емоційного інтелекту та емоційної стійкості майбутнього педагога відбувається на етапі професійної підготовки у ЗВО. З метою встановлення рівня професійно важливих якостей було проведено дослідження серед здобувачів І-го та IV-го курсів факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Всього в дослідженні взяли участь 80 здобувачів, віком 18-21 рік, чоловічої та жіночої статі.

Особливості емоційної стійкості здобувачів вивчалися за допомогою ряду методик: тест «ЕмІн» Д. Люсіна, «П'ятифакторного особистісного опитувальника» Р. МакКраєма та П. Кости (в адаптації А. Хромова), «Діагностика емоційних станів» А. Айзенка, Методика діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулів навколишнього середовища В.В. Бойка.

Тест «ЕмІн» Д. Люсіна дає можливість оцінити наступні здатності:

1. Здатність розуміти власні та чужі емоції та встановлювати наявність емоційного переживання у себе або в інших людей.
2. Здатність ідентифікувати емоції, знаходити для них словесну форму вираження, розуміти причини та наслідки емоцій.
3. Здатність керувати власними почуттями та впливати на почуття інших людей, контролювати інтенсивність емоцій та їх зовнішні прояви, викликати ту чи іншу емоцію при необхідності.

Обстежувані оцінюють ступінь відповідності тверджень опитувальника власному досвіду за 4-ьох бальною шкалою: «цілком не погоджуюсь», «частково не погоджуюсь», «частково погоджуюсь», «цілком погоджуюсь». Отримані результати співвідносять із 5-ма шкалами («Розуміння своїх емоцій», «Управління своїми емоціями», «Контроль експресії», «Розуміння емоцій інших людей», «Управління емоціями інших людей», та 3-ма інтегральними показниками («Внутрішньоособистісний», «Міжособистісний», «Загальний емоційний інтелект»). Результати діагностики особливостей проявів емоційного інтелекту серед здобувачів І-го та IV-го курсів представлені в таблиці 1.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що здатність розпізнавати та ідентифікувати свої емоції, розуміти їх причини є сформованою на середньому рівні у 41,8 % досліджуваних, на високому – у 23,5 %, на дуже високому – у 13,8 % осіб, які навчаються на І-ому курсі. У здобувачів, які навчаються на IV-ому курсі здатність розуміти свої емоції є сформованою на середньому рівні у 49,4 % досліджуваних, на високому – у 25,5 %, на дуже високому – у 15,2 % осіб.

Здатність і потреба управляти своїми емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції та тримати під контролем небажані, є сформованими у здобувачів І-ого курсу на середньому рівні у 35,3 %, на високому – у 26,5 %, на дуже високому – у 20,4 % осіб; у здобувачів IV-ого курсу на середньому рівні у 33,5 %, на високому – у 32,7 %, на дуже високому – у 26,2 % осіб.

Контроль експресії як здатність контролювати зовнішні прояви своїх емоцій присутній на середньому рівні у 43,4 % досліджуваних І-го курсу, на високому – у 35,4 %, на дуже високому – у 10,2 %; у здобувачів IV-ого курсу на

середньому рівні у 38,1 %, на високому – у 38,6 %, на дуже високому – у 16,7 % осіб.

Табл. 1. Результати діагностики емоційного інтелекту за методикою «ЕмІн» Д. Люсіна

№ п/п	Складові емоційного інтелекту	Рівні емоційного інтелекту									
		I курс					IV курс				
		ДН %	Н %	С %	В %	ДВ %	ДН %	Н %	С %	В %	ДВ %
1	Розуміння своїх емоцій	5,4	15,5	41,8	23,5	13,8	1,3	8,6	49,4	25,5	15,2
2	Управління своїми емоціями	6,3	11,5	35,3	26,5	20,4	2,2	5,4	33,5	32,7	26,2
3	Контроль експресії	2,5	8,5	43,4	35,4	10,2	1,2	5,4	38,1	38,6	16,7
4	Розуміння емоцій інших людей	3,5	4,5	51,2	23,4	17,4	0	2,7	44,4	29,4	23,5
5	Управління емоціями інших людей	3,5	7,5	58,8	16,7	13,5	1,5	2,3	56,4	22,4	17,4
6	Внутрішньоособистісний інтелект	1	7,5	42,2	28	21, 3	0	2,3	41,1	30,2	26,4
7	Міжособистісний інтелект	6,9	9,5	40,5	23,5	19,6	2,4	5,4	43,1	27,5	21,6
8	Загальний емоційний інтелект	2,5	4	62,1	16,8	14,6	0	1,6	58,3	22,6	17,5

ДН -дуже низький, Н – низький, С – середній, В – високий, ДВ - дуже високий

Здатність розуміти емоційний стан інших людей на основі зовнішніх проявів емоцій (міміка, жестикуляція, звучання голосу) або інтуїтивно та бути чуйним до внутрішніх станів інших людей сформована у здобувачів І-ого курсу: на середньому рівні у 51,2 % досліджуваних, на високому – у 23,4 %, на дуже високому – у 17,4 % осіб; у здобувачів IV-ого курсу на середньому рівні у 44,4 %, на високому – у 29,4 %, на дуже високому – у 23,5 % осіб.

Здатність викликати в інших людей емоції, знижувати інтенсивність небажаних емоцій, інколи маніпулювати людьми, притаманна 58,8 % досліджуваних на середньому рівні, на високому – 16,7 %, на дуже високому – 13,5 % особам І-ого курсу; у здобувачів IV-ого курсу на середньому рівні у 56,4 %, на високому – у 22,4 %, на дуже високому – у 17,4 % осіб.

Результати за показником «Внутрішньоособистісний інтелект» встановлюються шляхом підсумовування шкал «Розуміння своїх емоцій», «Управління своїми емоціями», «Контроль експресії», більшість опитуваних мають середній та високий рівні розвитку внутрішньоособистісного інтелекту. Показник «Міжособистісного інтелекту» встановлюється шляхом додавання результатів за шкалами «Розуміння емоцій інших людей» та «Управління емоціями інших людей», у переважної більшості досліджуваних показники знаходяться на середньому та високому рівнях розвитку. Показник «Загальний емоційний інтелект» відповідає середньому рівні розвитку у більшості досліджуваних І-ого та IV-ого курсів.

Методика «П’ятифакторний особистісний опитувальник» (в адаптації А. Хромова) визначає рівні проявів компонентів емоційної стійкості. Загальний показник емоційної стійкості людини визначається за сукупністю декількох взаємозалежних чинників, що так чи інакше визначають емоційне життя особистості, її психологічні особливості та актуальний настрій. За допомогою методики можна виміряти рівні прояву кожного з п’яти факторів (екстраверсія – інтроверсія; прихильність – відособленість; самоконтроль – імпульсивність; емоційна нестійкість – емоційна стійкість; експресивність – практичність).

Таблиця 2. Прояви компонентів емоційної стійкості

№ п/п	Фактори	І-ий курс %	IV-ий курс %
1	Екстраверсія – інтроверсія	38	63
2	Прихильність – відособленість	45	74
3	Самоконтроль – імпульсивність	56	80
4	Емоційна нестійкість – емоційна стійкість	43	79
5	Емоційна лабільність – емоційна стабільність	25	73

Аналіз отриманих даних, дає підстави стверджувати, що за фактором «екстраверсія – інтроверсія» здобувачі IV-ого курсу мають вищий показник (63 %) ніж здобувачі І-ого курсу (38 %), що свідчить про прояви у них таких якостей як активність, домінування, товариськість, пошук вражень. За фактором «прихильність-відособлення» 74 % здобувачів IV-ого курсу мають високі показники, у порівнянні зі здобувачами І-ого курсу (45 %), що свідчить про прояви теплоти, співпраці довірливості, розуміння та поваги.

За фактором «самоконтроль – імпульсивність» 80 % здобувачів IV-ого курсу мають високі показники, у порівнянні зі здобувачами І-ого курсу (56 %), що свідчить про стійкі прояви акуратності, наполегливості, відповідальності, самоконтролю поведінки та передбачливості.

За фактором «емоційна стійкість – емоційна нестійкість» аналіз результатів вказує на те, що здобувачі IV-ого курсу мають вищі показники (79 %), ніж здобувачі І-ого курсу (43 %), що свідчить про те, що здобувачі IV-ого курсу схильні проявляти безтурботність, розслабленість, емоційну комфортність та самодостатність на відміну від здобувачів І-ого курсу, в яких спостерігаються прояви тривожності, напруженості, депресивності та самокритики.

За фактором «Емоційна лабільність – емоційна стабільність» здобувачі IV-ого курсу мають вищі показники (73 %), ніж здобувачі І-ого курсу (25 %), що свідчить про прояви таких якостей як практичність, цікавість, допитливість, артистичність, сенситивність, пластичність. У здобувачів І-ого курсу такі якості ще не є сформованими.

«Методика діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулів навколишнього середовища» В. Бойка дає змогу виявити тип реагування на нові соціальні умови, у які потрапляє особистість, потрапивши в нове середовище та дає змогу виявити емоційні особливості індивіда. Методика визначає три види стимулів: позитивні, нейтральні (амбівалентні) і негативні. Позитивні стимули наділені позитивним особистісним змістом, соціальним значенням. У нейтральних виявляється як позитивний, так і негативний зміст.

В. Бойко виокремлює декілька типів емоційного реагування на ці стимули: ейфорійна активність назовні, рефракторна активність усередину, дисфорична активність назовні.

Результати діагностики за «Методикою діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулів навколишнього середовища» В. Бойка свідчать про те, що показники здобувачів IV-ого курсу із вираженою ейфорійною емоційною реакцією на негативні стимули становлять 2,5 %, амбівалентні – 1,6 %, позитивні – 9,6 %; показники здобувачів із вираженою рефракторною емоційною реакцією на негативні стимули – 18,8 %, амбівалентні – 37 %, позитивні – 15 %; із вираженою дисфоричною емоційною реакцією на негативні стимули – 1,8 %, амбівалентні – 13,6 %, позитивні – 1,4 %.

Показники здобувачів І-ого курсу із вираженою ейфорійною емоційною реакцією на негативні стимули становлять 2,3 %, амбівалентні – 4,6 %, позитивні – 6,6 %; показники здобувачів із вираженою рефракторною емоційною реакцією на негативні стимули – 20,8 %, амбівалентні – 36 %, позитивні – 14 %; із вираженою дисфоричною емоційною реакцією на

негативні стимули – 1,2 %, амбівалентні – 19,6 %, позитивні – 1,4 %.

Аналіз отриманих результатів дослідження самооцінки психічних станів за методикою «Діагностика емоційних станів» А. Айзенка (табл. 3) свідчить про те, що середній показник тривожності становить 6,2 % у досліджуваних І-го курсу, IV-ого курсу – 2,9 % здобувачів. Середній показник фрустрації становить 5,8 % у досліджуваних І-го курсу, 3,2 % – IV-ого курсу.

Таблиця 3. Показники самооцінки емоційних станів

Психічні стани	Досліджувані І-ого курсу середній показник	Досліджувані IV-ого курсу середній показник
Тривожність	6,2 %	2,9 %
Фрусрація	5,8 %	3,2 %
Агресія	4,4 %	1,5 %
Ригідність	6,5 %	3,4 %

Здобувачі можуть відчувати стан тривожності та фрустрації у неприємних ситуаціях, які пов’язані з труднощами стосовно навчання, стану здоров’я, а також взаєминами з однокурсниками. Під час навчання у ЗВО стан фрустрації та тривожності зменшується, про що свідчать результати здобувачів IV-ого курсу.

Середній показник агресивності становить 4,4 % у досліджуваних І-го курсу, 1,5 % – IV-ого курсу, що показує помітне зниження агресивної поведінки по відношенню до оточуючого соціального середовища. Середній показник ригідності становить 6,5 % у досліджуваних І-го курсу, 3,4 % – IV-ого курсу, що може свідчити про недостатньо сформоване вміння змінювати звички, переключати увагу, з осторогою ставитися до всього нового, труднощі у зближенні з іншими людьми.

Отже, самооцінка психічних станів у здобувачів вищої освіти різниться за роками навчання. Так, у досліджуваних І-го курсу показники тривожності, агресивності, фрустрації та ригідності, вищі ніж у здобувачів IV-ого курсу. Ми припускаємо, що емоційні стани здобувачів І-го курсу ще недостатньо сформовані та розвиваються, тому демонструють вибірковий, мінливий характер.

Висновки. Аналіз наукових публікацій українських та зарубіжних психологів, проведене нами дослідження показує важливість проблеми розвитку емоційної стійкості та емоційного інтелекту майбутнього педагога. Адже стресові ситуації в педагогічній діяльності, постійна багатофункціональна взаємодія в освітньому процесі, повсякденному житті викликають у педагогів надмірне психоемоційне напруження, порушують функціонування внутрішніх емоційних ресурсів особистості та вимагають високу адаптивність. Результати дослідження засвідчили, що емоційний інтелект у здобувачів вищої освіти знаходиться на середньому рівні розвитку, а у здобувачів IV-го курсу, у порівнянні зі здобувачами І-го курсу, переважає високий та дуже високий рівень, що вказує на розвиток здатностей розуміння своїх емоцій та управління ними, контроль експресії, розуміння емоцій інших людей та управління ними, який відбувається під час фахової підготовки у ЗВО. Також, було встановлено, що у здобувачів IV-го курсу, у порівнянні зі здобувачами І-го курсу, такі компоненти емоційної стійкості як екстраверсія – інтроверсія; прихильність – відособленість; самоконтроль – імпульсивність; емоційна нестійкість – емоційна стійкість; експресивність – практичність знаходять на більш високому рівні розвитку. Діагностика самооцінки психічних станів (тривожність, фрустрація, агресія, ригідність) засвідчила, що рівень станів, які перешкоджають розвитку емоційної стійкості та емоційного інтелекту, у здобувачів IV-го курсу нижчий, ніж у здобувачів І-го курсу.

Перспективами подальших розвідок та досліджень вбачаємо у розробці комплексу педагогічних засобів, що сприятимуть отриманню досвіду емоційно-вольової саморегуляції в умовах емоційної напруженості, набуття навичок подолання емоційної напруженості, на етапі навчання у ЗВО. Серед них ефективними вважаємо наступні: позитивне ставлення викладачів до розвитку емоційної стійкості майбутніх педагогів; організація процесу навчання на основі виконання програм проходження практичної підготовки; рефлексивний характер навчальної діяльності; створення ситуацій успіху професійної діяльності як способу формування позитивної мотивації для розвитку емоційної стійкості.

Література:

1. Аршава, І.Ф. (2010). Прогнозування емоційної стійкості людини з урахуванням рівнів розвитку емоційного інтелекту. *Медична психологія. Психіатрія. 1, 22–27.*
2. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): навч.-метод. посіб. /М. Яцюк (2019). Вінниця : Вид-во «Діло» URL: http://metodclaster.vn.ua/page/na_dop_met/5_2019/kaf_psiholog/Lab_psyhol/psyhologu.pdf.
3. Кордунова, Н. О., Дмитріюк, Н. С. (2020). Емоційна стійкість як важлива складова особистості у період фахової підготовки. *Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том. VI. Психологія обдарованості. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 6, 129–138.* URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v6/i17/17.pdf.
4. Лапшинська, Г. М. (2014). Огляд основних груп чинників емоційної стійкості особистості *Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер. Психологія* Зб. наукових праць. № 1121. 56, 23–27. URL: http://visnyk-ps.univer.kharkov.ua/vystnik_psy_ukr/nomera/1121.pdf
5. Носенко, Е. Л., Коврига, Н.В. (2003). Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ. URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/Em_intellekt.pdf.
6. Носенко, Е. Л. (2012). Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної свідомості. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Педагогіка і психологія. 18, Т. 20, № 9/1, 116–123.*
7. Овсяннікова, Я. О. (2009). Теоретико-методологічні підходи до аналізу понять емоційної, психологічної стійкості та стресостійкості. *Проблеми екстремальної та кризової психології. 6, 85–94.* URL: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol6/011.pdf.
8. Пилипенко, К.В. (2019). Емоційна стійкість як професійно важлива якість майбутнього педагога. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти. Збірник наукових праць. 9, 154–159.* URL: https://journal.kdpu.edu.ua/psychology/article/view/3723
9. Пилипенко, К. В. (2010). Формування емоційної стійкості як професійно важливої якості майбутнього практичного психолога: автореф. дис. … канд. психол. наук 19.00.07. Київ.
10. Пухно, С. В., Щербак, Т. І. (2022). Емоційна стійкість як складова емоційно-етичної компетентності майбутніх вчителів. *Актуальні питання природничо-математичної освіти. Збірник наук. праць. 2 (20), 136–143.* URL: https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/aktualni-pytannya-pryr.-mat.osvity_220_2022.pdf.
11. Сингаївська І. В. (2015). Психологічні особливості узгодження особистісних і суспільних вимог до професійної успішності викладача. *Проблеми сучасної психології. 30.* 574–588.
12. Яновська, Т.А. (2018). Особливості формування емоційного інтелекту майбутніх педагогів під впливом інтерактивних методів навчання. *Молодий вчений. Психологічні науки. 4 (56), 232–235.* URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4/53.pdf.
13. Gramzow, R. (2004). Patterns of Self-regulation and Big Five. *European Journal of Personality, 18, 367–385.*

ISSN (Print) 2307-6968, ISSN (Online) 2663-2209
Вчені записки Університету «КРОК» №3 (71), 2023

Збірник наукових праць

Вчені записки Університету «КРОК»

Фахове видання

Випуск №3 (71)

Підписано до друку 30.09.2023 р. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 21,5. Наклад 200 прим.
Зам. 148

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.

Надруковано департаментом поліграфії
Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Табірна, 30-32
тел.: (044) 455-69-80
e-mail: polygrafi a.krok@gmail.com